

**KUVÂ-YI MİLLİYE BASKISI NEDENİYLE ANADOLU'DAN
İSTANBUL'A GÖÇ EDENLERE OSMANLI HÜKÜMETİNİN
YARDIMLARI***
**ASSISTANCE OF THE OTTOMAN STATE TO THOSE MIGRATING
FROM ANATOLIA TO ISTANBUL DUE TO OPPRESSION OF
TURKISH REVOLUTIONARIES (KUVÂ-YI MİLLİYE)**

Mehmet TEMEL**

Öz

Mondros Mütarekesi'nin ardından Anadolu'nun işgal edilmeye başlanmasıyla birlikte direnme amacıyla silahlı halk kuvvetlerinden milis örgütü Kuvâ-yı Milliye oluşturulmuştur. Yunan ordusu ve işgal kuvvetlerinin Anadolu içlerine doğru ilerleyişine karşı cephe oluşturmaya çalışan gönüllü, zeybek, efe, maceracı, komiteci, terhis edilmiş Osmanlı birliklerinin subaylarından vs. oluşan bu örgütün iâşesi için cepheye gitmeyen zenginlerden para toplanması veya parası olup ta vermeyenlerden zorla alınması, Milli Mücadele karşıtlarının memleketlerini terk ederek başkent İstanbul'a kaçışlarının gerekçesini oluşturmuştur. Milli Mücadeleyi padişaha karşı bir başkaldırı olarak gören ve bu nedenle Kuvâ-yı Milliyecilerin cezalandırılmalarını öngören padişah iradesiyle şeyhülislam fetvasının gereğini yerine getirmek için basın, yayın, propaganda, silahlı eylem ve halkı Kuvâ-yı Milliye'ye karşı ayaklanmaya çağırma yoluyla Milli Mücadele aleyhinde faaliyet gösteren aralarında din adamı, naip, tüccar, memur, esnaf, çiftçi vs. gibi kişilerin bulunduğu yüzlerce Anadolu insanı, Kuvâ-yı Milliye tarafından cezalandırıldıkları, tehdit edildikleri veya cezalandırılacakları gerekçesiyle Anadolu şehirlerinden başkente göç etmişlerdir.

Kurtuluş çaresini milli irade ve milli egemenlik yerine, siyasi olarak çökmüş saltanatla, İslam dünyasındaki etki gücünü ve saygınlığını kaybetmiş hilafet makamının devamında ve bunların önerdiği siyasi çözümde gören Kuvâ-yı Milliye düşmanları, İstanbul hükümetinden nakdi yardım ve barınma talebinde bulunmuşlardır. Tahkik-i Hüviyet Masası Komiserliği tarafından haklarında gerekli araştırma yapıldıktan sonra bunlara Masârif-i Gayrı Melhûze Tertibinden günlük veya aylık olarak nakdi yardım yapılmış, memleketlerinde emlaki olanlara da borç olarak aylık ödenmiştir. Ev ve işyerlerinin yağmalandığı gerekçesiyle hane ve sermaye talep edenlerin istekleri ise genellikle kabul edilmemiştir.

İstanbul'daki medrese, han, otel, kahvehane, pavyon ve bazı kulüplere yerleştirilen Milli Mücadele kaçaklarının yiyecek ve barınma sorunlarıyla Polis Müdüriyeti ilgilenmiş, memleketlerine dönmek isteyenlerin yol ücretleri de ödenmiştir. Kaçaklardan bir kısmı yardımların hükümet tarafından kesilmesi üzerine memleketlerine erken dönmek zorunda kalmış, bazıları da yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Bu makalede, Kuvâ-yı Milliye baskısı gerekçesiyle veya Milli Mücadele'ye olan düşmanlıkları nedeniyle İstanbul'a kaçanların kaçış gerekçeleri, geldikleri memleketler, İstanbul hükümetlerinin

* Bu makale, 25-26 Nisan 2019 tarihinde Erzurum'da düzenlenen "Milli Mücadele'nin 100. Yılı: Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi ve Kongreler Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş şeklidir.

** Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mehtemel239@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9577-8872

Gönderim Tarihi: 13.05.2019
Kabul Tarihi: 18.07.2019

ayni ve nakdi yardımları, iskân mekânları hakkında elde edilecek bilgi ve bulgular analiz edildikten sonra bu kaçışların Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki anlamı yorumlanıp değerlendirilecektir.

•

Anahtar Kelimeler

Kuvâ-yı Milliye, Milli Mücadele, Göç, Sığınmacı, Çete, Yardım, İsyân, İstanbul.

•

Abstract

After the Armistice of Mondros, the militia organization Kuvâ-yı Milliye was formed by the armed people's forces with the aim of resisting after the invasion of Anatolia. The main reason why those who were against the War of Independence left their own homelands and fled to Istanbul was their being forced to give money for the needs of the volunteers, zeibeks, efes, adventurers, members of committees, demobilized officers of the Ottoman troops constituting Kuvâ-yı Milliye, formed to resist against the invasion of Greek troops progressing towards the inner parts of Anatolia. Hundreds of Anatolian people including religious men, kadıs (Muslim judges), tradesmen etc. involved in activities against Kuvâ-yı Milliye by means of provoking people to revolt against Kuvâ-yı Milliye, armed actions, propagandas, publications and press in response to the fatwa issued by Shaykh al-Islam with the will of Sultan, who considered Kuvâ-yı Milliye as a resurrection against him and thus wanting to punish revolutionaries, migrated from Anatolian cities to Istanbul as they were punished or threatened by Kuvâ-yı Milliye or thought that they would be punished by them.

These enemies of Kuvâ-yı Milliye believing that the only way of salvation is the sultanate that was politically collapsed and the continuation of caliphate that had lost its power and influence on the Islamic world and the policies they proposed rather than national will and sovereignty requested financial assistance and shelter from the Istanbul government. After the necessary investigations had been done by the Commissariat of the Board of Review, they were provided with daily or monthly financial helps under the name of Masârif-i Gayri Melhûze and a monthly salary was paid to those who had some properties in their hometowns as debt. The requests of household and capital demanders on the grounds that their houses and businesses were looted were generally not accepted. The Police Department was interested in the food and housing problems of the National Struggle fugitives, who were placed in the madrasas, inns, hotels, clubs, coffeeshouses, pavilions and some clubs in Istanbul and transportation fees of those wanting to go back to their hometowns were also paid. Some of the fugitives had to return to their country early after their assistance was cut off by the government and some continued their lives.

In this paper, after analyzing the information and findings to be obtained about the reasons for the escape of those who fled to Istanbul due to the oppression of the Kuvâ-yı Milliye or their hostility to the National Struggle, the hometowns they came from, the in-kind and in-cash aid of the Istanbul Government, and their places of residence in Istanbul, the meaning of their escapes for the history of the National Struggle and of the Republic of Turkey will be evaluated and interpreted.

•

Keywords

Kuvâ-yı Milliye, National Struggle, Migration, Refugee, Band, Assistance, Insurrection, İstanbul.

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde topraklarının paylaşılması ve ordularının dağıtılması gibi ağır koşulları içeren Mondros Mütarekesi'ni¹ imzaladıktan sonra Padişah Vahdettin'in de arzu ettiği gibi İngiliz müsamahasıyla, işgal kuvvetlerinin ülkeye getireceği medeniyet ve refahı beklemeye başlamıştı. Bu nedenle, gelecek yabancı işgal kuvvetleriyle iyi ilişkiler kurulacak, Türk misafirperverliğine yakışır şekilde karşılanacak, şunun veya bunun tahrik, teşvik ve işfaline kapılarak misafirlere herhangi bir şekil ve surette muhalefet ve muhasamata girililmeyecekti(Aybars 1995: 154-155).

Mütareke metnine, Osmanlı ordularının dağıtılması hükmü Anadolu'yu işgale açık hale getiren 7. maddenin uygulanmasını kolaylaştırmak için konulduğundan, 1918 yılı Kasım ayında başkent İstanbul, Aralık ayından itibaren 1919 yılının ortalarına kadar da ülkenin diğer bölgeleri işgal edilmiştir. Askeri birliklerin dağıtılması, erlerin terhis edilmesi, ordu komutanlarının büyük bir kısmının başkente çekilmesi, Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarından yorgun ve bitkin düşen Türk halkının umutsuzluğu, çaresizliği, padişah ve hükümetlerinin işgallere karşı direnmek ve mücadele etmek yerine İtilâf devletleriyle uzlaşp siyasi çözüm arama çabaları işgal sürecini hızlandırdığı, işgal kuvvetlerinin İstanbul ve Anadolu'daki nüfuz ve baskısını arttırdığı gibi Türk halkının kendi kaderini belirlemesi, örgütlenip işgallere karşı direnme ve mücadele etme sürecini başlatmasını da geciktiriyordu. Ulusun ve vatanın bağımsızlığını, birliğini, bütünlüğünü sağlayacak, koruyacak, işgallere karşı direnecek, mücadele edecek en önemli etkenlerden düzenli ordu ve siyasi irade olmadığına göre ne yapılabilirdi?

Umutsuzluğa, karamsarlığa, kendi hanedanının ve iktidarının istikbalini ülke çıkarlarının önünde gören saltanat ve hükümetlerine rağmen, vatanın kurtuluşunu düşünüp herhangi bir kişisel çıkar gözetmeden mücadeleye hazır bazı kaymakamlar, mutasarrıflar, efeler, komiteciler, sivil kumandanlar, terhis edilmiş Osmanlı birliklerinin subayları, bölük, tabur, alay, tümen gibi askeri birliklerden oluşan düzenli ordu kuruluncaya ve Türk Ulusunun gerçek iradesini yansıtacak ve temsil edecek siyasi otorite ve irade oluşuncaya kadar gönüllü, zeybek, asker ve adalet kaçakları, soyguna ve vurguna hevesli maceraperestlerden oluşan silahlı milis örgütü Kuvâ-yı Milliye'yi oluşturmuşlardı(Temel 1998: 98; Şapolyo 1957: 48).

Başta, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal ederek Anadolu içlerine doğru ilerleyen Yunan ordusu olmak üzere vatanına, ırzına ve malına kasteden işgalci güçlere karşı Rauf Orbay'ın da ifade ettiği gibi eline silah alıp cephe tutan, muharebe eden, dişleriyle, tırnaklarıyla savaşıyor, düşmanı memleketten çıkarmak için hayatını siper eden bu kahramanların beslenmesi ve giydirilmesi için kasaba ve şehirlerde cepheye gitmeyen zenginlerden para toplanıyor, parası olup ta vermeyenlerden de yine o cephede savaşıyorlar tarafından zorla alınıyordu(Yakın Tarihimiz C III: 212). Ancak, bazı Kuvâ-yı Milliye komutanlarının cephelerdeki savaşçıların yaşesi için halktan zorla, tehditle, kurtuluş fidyesi olarak para, erzak, silah, hayvan vs. toplaması, örgüt içindeki kötü niyetli eşkıya ve maceraperestlerin yağma, talan ve gasp yöntemine başvurması, bazı çıkarıcıların Müdafaa-i Hukukçu ve Heyet-i Milliyeci görünerek bölgelerindeki kişisel nüfuz ve itibarlarını arttırmak için Kuvâ-yı Milliye'yi alet olarak

¹ Mondros Mütarekesi'nin hükümleri için bkz. (Meray ve Olcay 1977: 1-5.)

kullanmaları, bu örgütün düşman karşısındaki direniş başarısını gölgelemeye başlamış ve halkın tutumunun olumsuz yönde gelişmesine neden olmuştur(Temel 1998: 98-100)².

Kuvâ-yı Milliye örgütü, düşmanın Anadolu içlerine ilerleyişini sekteye uğratmaya çabalarırken 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa da ulusun içine düştüğü durumdan ancak kendi azim ve iradesiyle çıkabileceğine dikkat çekerek tüm yurttaki Milli Mücadele'yi örgütlemek, ülkenin bağımsızlığı ve bölünmezliği konusunda halkı teyakkuzda bulundurmaya, Kuvâ-yı Milliye'yi etken ve millet iradesini egemen kılmak için faaliyetlerini hızlandırmıştır. Anadolu sathında kurulan tüm yerel direniş örgütlerini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirmeyi başarmış, fiili yürütme organı niteliğindeki Heyet-i Temsiliye'nin ardından 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarak milli iradeye dayanan, milli egemenlik ilkesini esas alan yeni Türk devletinin temellerini atmıştır. Hızlı karar alabilmek ve aldığı kararları süratle uygulamaya geçirebilmek amacıyla yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplayan meclis, çıkardığı yasalarla ve aldığı kararlarla Milli Mücadele'yi başarılı bir şekilde yönetmiş, hanedan ve saltanatın devamı uğruna, parçalanmış, kapitülasyonlara mahkûm olmuş, bağımsızlığını kaybetmiş küçük bir Anadolu'nun varlığına razı olan padişah ve hükümetlerinin İngilizlerle siyasi çözüm arayış planlarına karşı Türk halkını ayaklandırmış ve oyununu bozmuştur. Kuvâ-yı Milliye'den Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne uzanan bu başarılı süreç, padişah ve İngilizleri tedirgin edince bu ikiliyi, Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetimindeki Milli Mücadele'nin daha da gelişip güçlenmeden yok edilmesini sağlamak ve Sevr Antlaşması'nın uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla birtakım önlemler almaya sevk etmiştir.

1. Kuvâ-yı Milliye Hareketine Karşı Yayınlanan Şeyhülislam Fetvası ve Padişah İradesinin Anadolu'daki Etkisi

Kuvâ-yı Milliye'nin, padişahın temennisinin aksine yabancı işgal kuvvetleriyle iyi ilişkiler kurmaması, onları, Türk misafirperverliğine yakışır şekilde karşılamaması, muhalefet ve muhasamata girişmesi İngiltere'den hoşgörü uman padişahla, şeyhülislam ve Sadrazam Damat Ferit'i Kuvâ-yı Milliye'ye ve liderlerine karşı acil ve sert yaptırımlar uygulamaya yöneltmiştir.11 Nisan 1920 tarihinde Şeyhülislam Dürrizade Abdullah tarafından yayınlanan fetvada, Kuvâ-yı Milliyeciler, padişaha baş kaldıran, yüksek hilafete ihanet eden, halkın mal ve eşyasını yağmalayan asiler ve caniler olarak nitelendirilerek bunların öldürülmelerinin caiz olduğu, bunları öldürenlerin gazi, asilerin öldürdüklerinin şehit, padişahın asilerle savaşmak için verdiği emirleri yerine getirmeyenlerin günahkâr ve suçlu olduklarına ilişkin hükümler yer almıştır³.

24 Mayıs 1920 tarihinde Padişah Vahdettin tarafından çıkarılan irade-i seniyyede de, başta Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, Kara Vasıf, Ali Fuad (Cebesoy), Alfred Rüstem, Adnan (Adıvar) ve Halide Edip hakkında Kuvâ-yı Milliye adı altında fitne ve fesat çıkaran, halktan zorla para toplayan, iç güvenliği bozan ve şehirleri yakıp yıkanların tertipçileri ve teşvikçileri oldukları gerekçesiyle İstanbul 1 no'lu Örfi İdare Mahkemesi'nin haklarında verdiği askeri, mülki rütbe ve nişanlarıyla her türlü resmi unvanlarının kaldırılmasını, mallarının haczedilmesini ve idam edilmelerine ilişkin kararının onaylandığı belirtilmiştir (Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri 1982: 83-197).

² Bazı Kuvâ-yı milliyecilerin halktan zorla para, eşya vs. toplaması, esnaftan satın aldığı eşyanın bedelini ödememesi veya eksik ödemesi, efe terörünün yarar ve zararları ile ilgili tartışmalar için bkz. (Selek 1968: 123, 124, 133; Avcioğlu C III 1974: 1020, 1022, 1023; Bayar C VII 1969: 2098, 2099, 2228, 2229).

³ Şeyhülislam Dürrizade'nin 11 Nisan 1920 tarihinde yayınladığı fetvanın tam metni için bkz. (*Takvim-i Vekâyi*, 11 Nisan 1920, no.3824; Aybars 1995: 627-629).

Şeyhülislamın fetvası, İngiliz ve Yunan uçaklarının yanı sıra İngiliz gemileri, konsoloslukları, Rum ve Ermeni örgütleri, Yunan askeri yetkilileri, Teali-i İslam Cemiyeti, İngiliz Muhipler Cemiyeti, Hürriyet ve İtilâf Fırkası gibi örgüt ve kuruluşlar tarafından Anadolu'nun pek çok şehir ve kasabasına ulaştırılıp dağıtılmıştır (Aybars 1995: 387). Ülkede büyük bir buhran ve iç savaşın çıkmasına neden olan fetva ve padişah iradesinin etkili olmasının nedeni ise dini inancın birleştirici ideoloji olduğu kanısı ve Türk milli ideolojisinin henüz anlaşılabilmesi idi. Bu anlayışın yanı sıra Anadolu insanının, padişahın barış yaptığı, milliyetçilerin neden olduğu isyanlar yüzünden İtilâf devletlerinin sert tepkisiyle karşılaştığı, halktan zorla vergi ve asker toplandığı propagandalarıyla kışkırtılması (Aybars 1995: 386) padişahın, Düzce, Adapazarı, Edirne, Çorum, Bolu ve Gerede'de halkı Kuvâ-yı Milliye'ye karşı ayaklandırmaya yardımcı olan olan 16 kişiye 5. dereceden Mecîdî nişanı vermesi (Bıyıklıoğlu 1959: 59) de ülkedeki ayaklanmaları ve Kuvâ-yı Milliye'ye yönelik saldırıları arttırmıştır.

Fetva ve iradenin etkisiyle başta Marmara Bölgesindeki şehir ve kasabalar olmak üzere pek çok Anadolu şehrinde Kuvâ-yı Milliye'ye karşı saldırılar ve örgütlenmeler başlamış, işgal kuvvetlerine karşı mücadele eden Kuvâ-yı Milliye savaşçılarının iâşe, silah, mühimmat vs. masrafları için varlıklı kişilerden talep edilen aynı ve nakdi yardımlar karşılanmadığı gibi eşraf, zengin, yöresinde nüfuz ve itibar sahibi yüzlerce kişi Milli Mücadele'ye inanmadıkları, desteklemedikleri ve yardım etmek istemedikleri için memleketlerini terk edip İstanbul'a sığınmışlardır⁴. Bunların bir kısmı da milli harekete karşı silahlı mücadeleye kalkışmaları ve basın yayın yoluyla halkı milli hareket aleyhinde isyana teşvik etmeye yönelik propagandaları nedeniyle Kuvâ-yı Milliye birliklerinin takip ve cezalandırmasından kaçarak başkente sığınmışlardır.

Kuvâ-yı Milliye baskısı ve zulmü gerekçesiyle memleketlerinden kaçıp İstanbul'a sığınanların hükümetten yardım talep eden dilekçelerinden, fetva ve padişah iradesinin gereğini yerine getirmek istedikleri için takibe uğradıkları veya cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır. Genellikle Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen ve yardım talep eden dilekçeler birbirine benzedikleri için birkaç örnek vermek yeterli olacaktır.

Göynüklü Abdi Bey Zade Sami 14 Ağustos 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği arzıda Kuvâ-yı Milliye'lerin takibinden kaçarak İstanbul'a sığındığını ve geçinebilmek için kendisine para verilmesi talebinde bulunduktan sonra şöyle devam etmektedir.

Fetvâ-yı şerife ve hatt-ı humâyûn suretlerinin Göynük'e girmesinin ardından kuvve-i bâğiyyeden tedirgin olan ahalinin toplanarak bir heyet oluşturduğunu, kendisinin de bu heyetin başkanlığına seçildiğini, Göynük Kazasının Ankara ile ilişki ve haberleşmesinin kesilmesinden sonra savunma önlemleri almakta olduğu sırada Geyve'den sevk edilen Eşref çetesinin kasabaya saldırdığını, kendilerinin savunmaya çalıştıklarını ancak birkaç mitralyöze sahip olan nizami kuvvetlere karşı başarılı olamadıklarını, iki arkadaşıyla birlikte Adapazarı'na sığındıklarını, arkadaşlarının oradan Düzce'ye gittiklerini, bir müddet sonra da bâğilere esir

⁴ Kuvâ-yı Milliye'yeden kaçarak Dersaadet'e sığınan Ali Fuad adlı bir şahıs 19 Temmuz 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne sunmuş olduğu dilekçesinde kaçış gerekçesini şöyle ifade etmektedir: "Hükümet-i âdilemizin neşrettiği fetvâ-yı şerife ve halife-i müslimin efendimizin evâmîr ve irâdâtına imtisâlen Kuvâ-yı Bağıyyenin harekât-ı isyankârânesine iştirak etmemek için Dersaadet'e firar eylemiş olduğumdan lütfen emsalim misüllü acizlerine de ta'vizen muavenet-i nakdiyede bulunulmasını istirham eylerim". (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA), *Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti*, (DH.KMS), Dos.59, no.56, Lef.25). Yine Dersaadet'e sığınan Adapazarı Akyazı Nahiyesi Hacı Ahmet Bey karyesi eşrafından İbrahim Efendi'nin yardım talebi üzerine hakkında Tahkik-i Hüviyet Masası Komiserliği tarafından yapılan tahkikatta, Eşref çetesi tarafından kendisine yapılan Kuva-yı Milliye'ye katılması davetini kabul etmemesi nedeniyle idam cezasına çarptırıldığı ve kaçmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir (BOA, DH.KMS, Dos.59, no.56, Lef.5).

düştüklerini ve idama mahkûm edildiklerini, kendisinin 25 Mayıs'ta İstanbul'a sığındığını ve orada ikamet etmekte olduğunu, ailesinin Göynük'te gözaltında kaldığını, haberleşmesine izin verilmediğini, İstanbul'da, Göynük halkından tüccar vs. olmadığından haberleşme ve para bulma imkânı bulamadığını bu nedenle kendisine 5000 kuruş verilmesini talep etmektedir (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13. Lef.5.).

Trabzonlu Hafız Numan tarafından 7 Ağustos 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen ve 50 lira yardım edilmesi talebinde bulunulan arizada da, İstanbul'a sığınma gerekçesinin "Kuvâ-yı bâğiyyenin makam-ı muallâ-yı saltanat ve hilafete karşı ittihaz ettiği hatt-ı harekete karşı çıkmasının ve saltanat ve hilafet-i celîleye bağlılığının Anadolu'da ikametine imkân bırakmaması" olduğu belirtilmektedir (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef. 11.).

Kuvâ-yı Milliye'ye karşı açtıkları savaşı kaybedip takipten kaçan Geredeli Mehmet Hoca'nın Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 21 Temmuz 1920 tarihli önemli bilgiler içeren arızasında da şöyle denilmektedir:

"Gerede'de neşr-i ulûm-u âliye ile meşgul iken Memâlik-i Osmaniyye'yi müstevli olan fitne-i bâğiyyeye fetevâ-yı şerîfe mucebince ahali ile beraber kıyam-ı muhacemat-ı hunharanesine mukavemete ikdam edip Mustafa Kemal melûnesinin avanesini tevkif ile dahî Ankara'dan menhûs bir erkân-ı harp binbaşısı teçhizat-ı askeriye bahanesiyle ücret mukabelesinde asker cem etmek, soygunculuğa üzerimize gelirken on yedi nefer ile bunları bizzat üzerlerine hücum ettim. Cümlesini karye ahaliyle esir ettim. Cümlesi yedi kişi oldular, tevkif ettim. Bu bâğîleri Çerkeslerin kuvveti ile Düzce'ye Safer Bey'e gönderdim. Ba'de, dört atlı ile bilâ-silah Çerkeş'e gittim. Jandarma kumandanı ile 26 nefer bendenize iltihak eyledi. Gerede'de 300 süvari ile 300 piyadeye malik oldum. 160 pare karye istihkâm ile kuvvetli cephaneye malik olduk. 7 mitralyöz ile bir eski top olduğu halde bütün Anadolu'ya intişar ile umum Anadolu halkını aleyhlerine çevirdim. 17 neferi nanelerle her tarafa gönderdim. Gerede bir merkez şeklini ihraz edince oranın eşrafi bu fakire haset ederek bendenizi heyet reisliğinden ihraç ile altımdan atımı, elimden silahımı aldılar. Cüzi bir bahane ile Kuvâ-yı bâğiyyeye iltihak ettiler. Süvari ve piyadeyi dağlara çıkardılar, memleketi teslim karar verdiler. Hükümet-i merkeziyenin muavenetine mazhar olamadığımızdan tekrar istilaya uğrattılar, şürekâmı idam ettiler, hanemi, eşyayı ve kitaplarımı gazyağı ile ihrâk ettiler. Yedimde bir asa ile yalnız canımı kurtarmaya muvaffak olarak dâr-ı iltica olan İstanbul'a gelebildim. Fakat pek muhtaç, sefil bir haldeyim, zarar-ı maddimizi tazmin imkânı hususuna değin mahye işemin emsalim misüllü nakden ve tavîzen itasını istirham eylerim. Ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir". 21 Temmuz 1920, Sultanselim'de İpekçi Ahmet Efendi'nin hanesinde misafireten sakin İttihatçı melûnelerin takmasıyla maruf Halıcılar Müezzini Mehmet Hoca" (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.35.).

Basın yayın yoluyla Kuvâ-yı Milliye aleyhinde faaliyette buldukları için takipten kaçıp İstanbul'a sığınanların dilekçelerine bir örnek de Adana'da yayınlanan Ferda Gazetesi'nin müdürü ve başyazarı Ali Hilmi'nin kaçış nedenini açıklayan ve yardım talep eden arızasıdır. 25 Temmuz 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen arizada da şöyle denilmektedir:

"Şam'ın sükûtundan sonra bozgun ve yorgun ordusunun enkaz-ı perişanıyla Adana bağlarında rezk-i hıyâm-ı ihtişam eden Mustafa Kemal'i bilahare pir-ü âmâli olan rical-i ihtilâli pek yakından tanırım. Kuvâ-yı Milliye namıyla zavallı Anadolu halkının safvet-i ruhiyesinden istifade etmek isteyen bu kuvve-i mağlube-i mütegalibenin maksat ve mahiyet-i teşekkülü pek rânâ malum olduğundan daha bidayet-i zuhurunda aleyhlerinde neşriyata başladım. Öyle zamanda ki yalnız "Peyam" müstesna olarak bütün İstanbul matbuatı -müdafaa-i vatan hüsn-ü necibiyle sîne-i milletten doğduğuna kail oldukları- bu kuvveti yüksek bir hararetle alkışlıyorlardı. Her türlü şevâib-i şahsiyyeden berî olarak kanaat-i siyasiyye ve telkînât-ı vicdaniyemle harekât-ı vakianın bugünkü netâyic-i elîmeyi tevlid edeceğini daha o zaman takdir ve teşrih etmiş Anadolu mütehammil olsa bile Adana Vilayeti'nin hususiyet-i ahvali bu

gibi cereyanların Çukurova'ya girmesine katiyen müsaait olmadığından efkâr-ı umumiyeyi bu noktada tenvir ve ikaz etmiş idim. Bu babdaki neşriyatım fitne-i bâğiyyenin nazarında bir hıyanet-i vataniyye olarak telakki edildi. Gıyaben idama hüküm verilmekle beraber gazetenin Anadolu'ya girmesi de men olundu. Zaman zaman tahriren ve şifahen birçok tehdidata ve nihayet suikasta maruz olarak Adana'yı terke mecbur oldum. Memleketime ettiğim hizmetin kıymetini zaman birçok hadisat ile ispat eyledi. Bunların burada izahını zaid görürüm. Ancak bu uğurda şahsen pek ziyade mutazarrır olduğum ve hal-i hazırda esbâb-ı maişetten mahrum olduğum cihetle hükümet-i seniyyenin atfetine müracaatta muztar kaldım. Binaenaleyh karar-ı ahir mucebince acizlerine de tavizen tahsisat-ı kâfiye itasına müsaade buyrulmasını istida ve istirham eylerim. Ol babda ve her halde emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir". 25 Temmuz 1920 Adana'da münteşir Ferda Gazetesi müdür ve ser muharriri ve sabık Kozan mebusu Ali Hilmi (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.1, Lef.7 / Temel, 1998, s.107)⁵.

İstanbul'a sığınanlardan bazılarının dilekçelerinde ise Kuvâ-yı Milliye'ye karşı bir direniş ve hareketten söz edilmediği gibi fetva veya padişah iradesinin gereğinin yapıldığına veya padişah ve hilafete bağlılığa ilişkin ifadelerle de rastlanmamaktadır. Mal ve mülklerinin Kuvâ-yı Milliyeciler tarafından yağmalandığı veya el konulduğu belirtilen dilekçelerde hükümetin, Kuvâ-yı bâğiyyenin zulüm ve saldırılarından zarar görenlere tazminat ödenmesi kararına istinaden yardım talebinde bulduklarını bildirmişlerdir.

Edremitli Hasan Vehbi'nin 7 Ağustos 1920 tarihli dilekçesinde Edremit'te bulunan dükkân ve hanesindeki 40-50 bin kuruş kıymetindeki mal ve eşyasının Kuvâ-yı Milliyeciler tarafından yağmalanması nedeniyle mağdur olduğu ve yardım talebinde bulunduğu belirtilmektedir (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.13.)⁶.

Kuvâ-yı Milliye'den kaçarak İstanbul'a sığınanların tamamına yakınının yörelerinin itibarlı, zengin, yüksek kazanç sağlayan mesleklerle uğraşan, dilekçelerindeki ifadelerinde de belirttikleri gibi eşraftan oldukları anlaşılmaktadır. Sayıları kesin olarak belirlenemeyen yüzlerce sığınmacının arşiv belgelerinden tespit edilebilen kimlik, memleket ve İstanbul'da barındıkları yerleri gösteren tablo şu şekildedir:

2. Kuvâ-yı Milliye Baskısı Gereğiyle İstanbul'a Kaçanların İsim, Memleket ve Barındıkları Yerler(BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.1, Lef.1, 11; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.1, 9, 11, 19, 27, 29, 33, 35, 37, 42; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.36, Lef. 2; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.37, Lef. 3, 17, 21, 22, 23, 27, 29; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.50, Lef. 3; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.56, Lef.4, 10, 14, 17, 36.)

İsmi	Memleketi	Elyevm İkamet Etmekte Bulunduğu Mahal
Hacı Yusuf	İnegöl	Sultan Selim civarında Çarşamba Pazarında Çerkez Ahmet Beyin Hanesinde
Seyyid Ahmet Oğlu İsmail	Gerede	Mercan Evliya Hanında 20 numaralı odada
Mehmet Hoca	Gerede	Sultan Selim'de İpekçi Ahmet Efendi'nin hanesinde

⁵ Adana Postası, Açıksoz, İrşat, Adalet vb. yerel gazetelerin bazı yazarları da Kuvâ-yı Milliye tarafından cezalandırılmaları nedeniyle İstanbul'a sığınmışlardır (Temel 1998: 107).

⁶ Sadece mal ve mülklerine el konulduğu veya yakıldığı iddiasıyla yardım talebinde bulunanların benzer örnek dilekçeleri ve yapılan yardımlar için bkz. (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.15, 17; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.37, Lef.9; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.1, Lef.17; Ek.1, Ek.3).

İbrahim Efendi Zade Kazım	Düzce	Mercan Çukur Han'da
Abdül Fettah Bey Mahdumu Abdurrahman	Diyarbakır	Kasımpaşa'da Hürriyet ve İtilâf Kulübünde
Hafız Mazhar Efendi	Taşköprü	Süleymaniye civarında Ayşe Kadın Sokağında 12 numaralı hanede
Şükrü	Merzifon	Nişantaşı'nda Sultaniye Mektebi'nde
Merzifon eşrafından Hacı Mustafa Zade Sadi Efendi	-	Nişantaşı'nda akrabasının yanında
Düzce sabık Müftüsü Yusuf Ziya Efendi	-	Süleymaniye'de Dökme-i Ūlâ Medresesi'nde Müdürin odasında
Bolu ahalisinden Kâtip Zade İzzet Efendi	-	Mercan Çukur Han'da sakin
Düzce Hacı Hüseyin Karyesinden Davut Oğlu Yusuf Efendi	-	Mercan Yokuşunda Çukur Han'da mukim
İnebolu'dan Hacı Yusuf		?
Göynük halkından Bolu Meclisi Umumi üyesi Abdi Bey Zade Sami Bey		Üsküdar Bağlarbaşı Pazarbaşı Mahallesi Hastane karşısındaki Mülazım Hayri Bey'in hanesi
Adapazarı'nın Akyazı Nahiyesi'nin Hacı Ahmet Bey Karyesi Ahalisinden Hacı Ahmet Bey Oğlu İbrahim	-	?
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Hüseyin Oğlu İzzet		Kızıltoprak'ta Posta Telgraf Müfettişi Safvet Bey'in hanesinde
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Ahmet Efendi Mahdumu Osman, Şevket	-	?
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Mustafa Oğlu Nuri		Üsküdar'da Medrese Sokağı'nda 18 numaralı hanede Kolağası Ahmet Efendi hanesinde
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Mehmet Bey Oğlu Şevki	-	Sirkeci İzmir Otelinde
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Yedek Oğlu Recep	-	Üsküdar'da iskele yanında Hacı Nail Efendi'nin hanesinde
Karacabey ahalisinden Gostivarlı Hacı Ömer Bey Oğlu İbrahim Hakkı	-	Zincirlikuyu Sirkeci Muslihittin Mahallesi 118 nolu hanede
Sinop'un Sarıdüz Karyesi ahalisinden Yedek Oğlu Musa Çavuş	-	Eyüp Çömlekçiler'de Arabacılar Sokağı 42 numaralı hanede
Adapazarlı Bekir Sıtkı Bey	-	Eskişehir Otelinde mukim

Ayaş Kazası eşrafından Hacı Musa Zade Mustafa Efendi		?
Ayaş Kazası eşrafından Tahir Efendi		?
Bursa'da Karabaş Dergâhı Postnişini Mustafa Nazif Efendi		?
Çorum Mevlevihanesi Postnişini Hüsamettin Efendi		?
Alaşehir eşrafından Hüseyin Paşa Zade Mustafa		?
Salihli eşrafından Bekir		?
Salihli eşrafından Şakir		?
Banaz Nahiye Müdürü Halil Vamık Efendi (ailesi 5 nüfus)		?
Ereğlili Boşnak Zade Mehmet Nuri Efendi (ailesi 8 nüfus)		?
Adapazarı ahalisinden dava vekili Mehmet Tevfik Efendi		?
Sivas eşrafından Şeyh Recep Efendi	-	Sirkeci Demirkapı'da bir pansiyonda
İzmit eşrafından Kahraman Zade Burhaneddin Bey	-	Kasımpaşa Hürriyet ve İtilâf Kulübünde
Kirmastı eşrafından Cemil Efendi	-	Kasımpaşa Hürriyet ve İtilâf Kulübünde
İskilip dava vekillerinden Rıfki	-	Hobyar'da Çukurçeşme Sokağı'nda sakin
Geredeli Emin Efendi	-	Mercan Hacı Evliya Hanı'nda ve Kuvâ-yı İnzibatiyye'de yüzbaşı
Sivas eşrafından Halit Bey	-	Fındıklı'da
Tekfurdağlı Mehmet Emin Bey	-	Makriköy'de baruthane amelesinden Şükrü Efendi hanesinde
Tekfurdağlı Cafer Sırrı Bey	-	Makriköy'de baruthane amelesinden Şükrü Efendi hanesinde
Tekfurdağlı Ziya Efendi	-	Makriköy Cevizlik'te Muhtar Sokağı'nda 9 numaralı hanede
Tekfurdağlı Necip Efendi	-	Bandırma'ya gitmiştir.
Çerkes Nahiyesi Müdürü Nuri Efendi	-	Manastır Kıraathanesi'nden sual edilecek
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Tatluşan Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden İsmail Pehlivan	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Kamil Bey	-	Palas Oteli'nde

Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Şah İbrahim Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Yüzbaşı Ali Rıza Bey	-	Kütahya Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Osman Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Çula Hüseyin	-	Ailesiyle beraber Üsküdar'da İmrahor'da
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Nuri Bey	-	İzmit'te
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Hamza Hüseyin Bey	-	Karyesine gitmiştir
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Besim Bey	-	Beşiktaş'ta Valide Çeşmesi'nde Merkez memuru Şevki Bey nezdinde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Genç Rifat Bey	-	Yeni Mahalle'de arka sokakta 9 numaralı hanede Muzika-i Humâyûn'dan Nazif Bey nezdinde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Kamil Bey	-	Beşiktaş'ta Valide Çeşmesi'nde Ada Sokağı'nda 3 numaralı hanede
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Pertek Safer Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Yaver Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Hamit Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Cemil Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Hüseyin Oğlu Bekir Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Küçük Bekir Bey	-	Beşiktaş'ta Valide Çeşmesi'nde Kamil Efendi nezdinde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Hurşit Hüseyin Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Salih Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Yüzbaşı Mehmet Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Boşnak Ömer Ağa	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Tatar Veyis Efendi	-	Palas Oteli'nde

Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Henekli Süleyman Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Mülazım Sadullah Bey	-	Defterdar'da Çömlekçiler Sokağı'nda Hikmet Bey hanesinde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Musa Bey	-	Erenköy'de Eğri Sokağı'nda Rüsumat müfettişlerinden Raif Bey'in nezdinde
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Mülazım mütekait Ahmet Bey	-	Üsküdar Selami Ali Mahallesi'nde Hamam Sokağı'ndan Mehmet Ali Efendi hanesinde ma aile müstecirdir
Adapazarı'ndan ümera-yı çerâkiseden Cayis Bey	-	?
Kırkkiliselî İbrahim	-	ŞehZadebaşı'nda
Akçaşehir Nahiyesi Şube Müdürü Selahattin Bey		Palas Oteli'nde
Sivas eşrafından Alaattin Paşa Zade Behçet Bey		Şehremini'de
Saraylı Hüseyin		?
Gönenli Baril		?
Adapazarı'ndan Salih oğlu Mehmet Bey		?
Adapazarı Sapanca Nahiyesi Kırkpınar Karyesi'nden Hacı Hüseyin Bey Zade		Eyüp Çömlekçiler Arabacılar Sokağı'nda
Adapazarı'ndan Hüseyin Oğlu Ahmet		?
Adapazarı'ndan Mustafa Çavuş		?
Adapazarı'ndan Hüseyin Çavuş		?
Adapazarı'ndan Kandıralı Faik Bey		?
Adapazarı'ndan Kandıralı Reşit Bey		?
Adapazarı'ndan Kandıralı Hurşit Bey		?
İnöz Kazası Kaymakamlığından mütekait Ahmet Hilmi Bey		?
Bolu ahalisinden İsmail Oğlu Hüseyin Efendi		Mercan'da Çukur Han'da
Çanakkaleli Vehbi Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Çanakkaleli Mehmet Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Karabıgalı Tahir Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Karabıgalı Mehmet Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde

Karabıgalı Veli Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Karabıgalı Mustafa Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Ereğlilı Boşnak Zade Mehmet Nuri Efendi ma aile		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Lapseki Kazası sabık naibi Ahmet Şükrü Efendi		Sirkeci Şeref Oteli'nde
Trabzonlu Hafız Numan		Sirkeci Karadeniz Kıraathanesi'nde
Bosnalı Ömer Çavuş		Tophane'de Arap Hüseyin Kahvehanesinde
Bosnalı Mehmet Osman		Tophane'de Arap Hüseyin Kahvehanesinde
Edremit ahalisinden Hacı Mustafa Oğlu Mehmet Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Niğde Muhasebeciliğinden mütekaıt Mustafa Efendi		Heybeliada'da Boşnak Salih Efendi'nin hanesinde
Edremit ahalisinden Hasan Vehbi Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Bosnalı Âdem Efendi		Fatih'te Altay Mahallesi'nde
Bosnalı Osman Efendi	Karamürsel'den gelme	Fatih'te Çarşamba'da
Bosnalı Hakkı Efendi	Karamürsel'den gelme	Tahtakale'de Sait Hanı'nda
Bosnalı Hacı Ömer Efendi	Karamürsel'den gelme	Eyüp'te
Bosnalı Bakkal Hamit Efendi	Karamürsel'den gelme	Tahtakale'de
Bosnalı Hafız Hüseyin Efendi	Karamürsel'den gelme	Tahtakale'de
Bosnalı Rahmi Efendi	Karamürsel'den gelme	Dava vekili
Bosnalı Salih Efendi	Karamürsel'den gelme	Acenta
Bosnalı Muharrem Efendi	Karamürsel'den gelme	Fatih'te Çarşamba'da
Bosnalı Osman Efendi	Karamürsel'den gelme	Tahtakale'de
Bosnalı Mustafa Efendi	Karamürsel'den gelme	?
Bosnalı İbrahim Ağa	Karamürsel'den gelme	Rıza Tefvik Bey'in hanesinde
Bosnalı Ahmet Bey	Karamürsel'den gelme	Ramı'de
Karamürsel ahalisinden Hamidullah İbrahim Efendi		Tahtakale'de Sait Efendi Hanı'nda
Karamürsel ahalisinden İsmail Hakkı Efendi		?

Balıkesir ahalisinden İbrahim Efendi		Beylerbeyi'nde
Arslan Bey	Karamürsel	
Sami Efendi	Safranbolu	
Atıf Efendi	Çorum	
Abbas Efendi	Çorum	
Abdurrauf Efendi ⁷	Sapanca	

Tabloda, İstanbul'a sığınanların büyük bir bölümünün Marmara bölgesi dâhilindeki yerleşim merkezlerinden olduğu görülmektedir. Diğer bölgelere göre Marmara bölgesinden göç edenlerin sayısının çok fazla olmasında İngiltere'nin, Güney Marmara Çerkezistan Cumhuriyeti kurdurma vaadinin yanı sıra, Çerkezlerin saraya kız vermeleri nedeniyle hanedana olan yakınlıkları sonucunda elde ettikleri çıkar ve imtiyazların II. Meşrutiyetten sonra azalması ve bundan ittihatçıları sorumlu tutmaları, Vahdetin'in 1920 yılında Adapazarı ve Düzce ileri gelenlerinden bazılarını saraya davet edip iltifatta bulunması ve kendilerine güvenip büyük ümitler bağladığını bildirmesi, İngilizler için Çanakkale Boğazı'nın güvenliğini sağlamak ve Ayvalık yöresinde Yunanlılarla çarpışan milli kuvvetleri yok etmek amacıyla görevlendirilen Ahmet Anzavur'un Güney Marmara Çerkezleri üzerindeki nüfuzu, Adapazarı, Bolu ve Düzce köylülerine bulunulan ekonomik vaatler, Adapazarı Kuvâ-yı Milliye kumandanı Kuşçubaşı Eşref'in sert tutumu ve zenginlerden para, erzak vs. talebinde bulunması gibi nedenler de bulunmaktadır (Temel 1998: 105-106)⁸.

3. Yapılan Yardımlar

Kuvâ-yı Milliye tarafından, mal ve mülklerine el konulduğu, tehdit edildikleri, ceza ve işkence gördükleri gerekçeleriyle Anadolu'nun değişik şehirlerinden İstanbul'a kaçan kişilerin birçoğu tabloda da görüldüğü gibi medrese, han, otel, kulüp, kahvehane, pavyon gibi yerlere yerleştirilmişler, bir kısmı da akraba veya tanıdıklarının hanesinde misafir olarak barınmışlardır. Mal, mülk vb. varlıklarını terk edip geldiklerinden barındıkları yerlerde iase sıkıntısı çeken sığınmacıların tamamı hükümetten geçimlerini sağlayabilecek miktarda yardım isteğinde bulunmuşlardır. Kuvâ-yı Milliye baskısından kaçanların sorunlarıyla doğrudan Polis Müdüriyeti bazen de Muhacirin Müdüriyeti ilgilenmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi hükümetin, Kuvâ-yı bâğıyyenin saldırılarından zarar görenlere tazminat ödenmesi kararına istinaden yardım talebinde bulunan kişiler hakkında Tahkik-i Hüviyet Masası Komiserliği'nin memurları tarafından beyanlarının doğruluğuna ilişkin tahkikat yapılmakta, tahkikatın sonucuna göre ilgili masaya yardım alıp alamayacaklarına dair tavsiye niteliğinde görüş bildirilmektedir (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.16; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.56, Lef.13.). Genellikle Anadolu şehirlerindeki Hürriyet ve İtilâf Fırkası şubeleriyle istihbarat kaynaklarından toplanan bilgiler değerlendirildikten sonra yardım alması uygun görülenler ödeme yapılacaklar listesine dâhil edilmektedir.

Tahkikat raporlarında oldukça ayrıntılı bilgiler de yer alabilmektedir. Mesela, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Kasımpaşa'daki bürosunda misafir olarak kalmakta olduğunu beyan eden Diyarbakır'ın Miran aşireti reislerinden Abdülfettah Bey'in oğlu Abdurrahman Efendi

⁷ Listenin sonunda yer alan Arslan, Sami, Atıf, Abbas ve Abdurrauf adlı kişiler memleketlerine dönmek istediklerinden kendilerine yol masrafı olarak birer maaş ödenmesine karar verilmiştir. (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.1, Lef.14. Yol masraflarıyla ilgili ödemeler için ayrıca bkz. BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.4; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.6; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.24; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.31; BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.49).

⁸ Çerkez ve Abaza isyanlarının nedenleri için bkz. (Özel 1987: 61-63; Sofuoğlu 1994: 336-338; Şehidoğlu 1970: 48; Aybars 1995: 385, 387-393).

hakkında yapılan ve 1 Ağustos 1920 tarihinde Tahkik-i Hüviyet Masası Komiserliği'ne gönderilen tahkikat raporunda, ilgilinin zengin olmasına rağmen İstanbul'da sıkıntı çektiği, memleketinden para isteyemediği, İttihatçılara muhalefetinden dolayı Sivas'ta 1 ay süreyle taşkırdırıldığı, idam edileceği sırada yörenin eşrafı tarafından kaçırıldığı, rahatsızlandığı için Bahriye Hastanesi'nin 2. Pavyonunda yatmakta olduğuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.19.).

Yardım talebinde bulunanlardan Gostivarlı İbrahim Hakkı Efendi hakkında komiserlik tarafından yapılan tahkikatla ilgili raporda, Bursa'nın Karacabey kazasında bulunan Makriköy Çiftliği'nin hissedarlarından ve Karacabey Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şubesi'nin kurucusu ve sorumlu kâtibi olduğu, Kuvâ-yı Milliye'nin o bölgeyi muhasara altına alması üzerine kaza kaymakamı Ziya Bey'le birlikte, tahkikat için orada bulunan İngiliz askeri mümessili Mister Mayes'in otomobiliyle Bandırma'ya firar edip oradan İstanbul'a geçtiği, 5 gün sonra da 4 kişilik ailesinin geldiği, Zincirlikuyu'da Sirkeci Muslihittin Mahallesi 118 nolu hanede kiracı olarak oturdukları, orada kaldıkları 9 ay süresince Makriköy Çiftliği'nde bulunan zahiresiyle Karacabey'deki hanesinin yağmalandığı ve yardıma muhtaç olduğu bilgileri yer almaktadır (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.56, Lef.13.).

Sığınmacıların talep ettiği iaşe yardımları farklılık göstermekle birlikte genellikle aylık, günlük ya da toplu meblağ şeklinde olmaktadır. Günlük 1 lira ile aylık 30-50 lira arasında değişen nakdi yardım taleplerine han ücretlerinin ve yemek bedellerinin ödenmesi gibi istekler de dâhil olabilmektedir (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.5, 7, 11.). Bazı arızalarda ise talep edilen yardım miktarı belirtilmeden akran emsali misüllü ifadesi kullanılmaktadır (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.33.). Maddi bakımdan zengin olanların bazıları da memleketlerine döndüklerinde geri ödenmek üzere borç olarak verilmesi şeklinde talepte bulunmuşlardır.

Nakdi yardım taleplerinin çoğunu karşılayan hükümet bazen yemek bedellerini ödememiş (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.29; Ek.2.)⁹, 1920 yılı 7 Temmuz itibarıyla Kuvâ-yı Milliye'den kaçanlara Masârif-i Gayr-i Melhûze Tertibi'nden ödenen meblağ 1797 liraya ulaşınca (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.37, Lef.35.) ödemelerde kısıntıya gitmek zorunda kalmıştır. Maliye Nezareti tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 29 Temmuz 1920 tarihli tezkerede sığınmacılar için günlük 120 kuruşu geçen harcamanın 100 kuruşu aşmaması, memleketlerine dönmek isteyenlerin de yol ücretlerinin ödenerek hazinenin yükünün hafifletilmesi istenmiştir (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.50, Lef.16.). Sadaret tarafından aynı günlerde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tezkerede de geldikleri mahallere dönebilecek olanların yol masraflarının Masârif-i Gayr-i Melhûze Tertibi'nden ödenerek memleketlerine gönderilmelerinin sağlanması ve İstanbul'da gereksiz yere ikamet ederek sıkıntı çekmelerine son verilmesi kararının alındığı bildirilmiştir (BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.50, Lef.16.). Polis Müdüriyeti, İstanbul ile sığınmacıların geldiği şehirler arasındaki yol ücretlerini araştırarak kişi başına ödenebilecek yol ücret tarifelerini belirlemiş, memleketlerine dönebilecek olanlarla, yardımların kesilmeye başlamasıyla İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalanlara birer maaşın yanı sıra 120 ila 500 kuruş arasında değişen miktarlarda yol ücreti ödenmesini kararlaştırmıştır (BOA, *DH.KMS*, Dos.59-2, no.11; BOA, *DH.KMS*, Dos.59-2, no.6.).

⁹ Gerede'nin Demirciler Mahallesinden olup Mercan Evliya Han 20 numaralı odada kalan Seyyid Ahmet Oğlu İsmail, 29 Temmuz 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği arızada Polis Müdüriyeti'nin tahsis etmiş olduğu lokantadan yemek ihtiyacını karşılarken lokantacının yemek ücretlerinin devlet tarafından ödenmediğini ifade ederek yemek vermeyi durdurduğunu, mağdur olduğunu, kendisine nakdi yardım yapılmasını ve han ücretinin ödenmesini talep etmiştir.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını, özgürlüğünü, topraklarının büyük bir bölümünü kaybetme tehlikesiyle karşılaşan Türk Ulusu'nun yok olma tehlikesinden kurtuluşunu, milli irade ve milli egemenlik prensibi yerine, padişah ve İngiltere'nin ortaklaşa belirleyeceği siyasi çözüm politikalarında gören bir kısım Anadolu insanı, şeyhülislam fetvası ve padişah iradesinin de etkisiyle işgalci düşmanı yurdundan kovmak için mücadele eden Kuvâ-yı Milliye taraftarlarına karşı saldırıya geçmiş ve pek çok güçlük çıkartmıştır. Var olma savaşının verildiği en zor günlerde malı ve canı ile destek olmayıp çareyi İstanbul'a kaçarak yaşamını daha güvenli ortamda sürdürmeyi tercih eden yüzlerce insan Milli Mücadele'nin anlamını, hedefini kavrayamamış, bilerek veya farkında olmayarak vatanına, istiklaline ve istikbaline kastedenlere yardım etmiştir.

Siyaseten çökmüş saltanat kurumuyla, İslam dünyasındaki etki gücünü ve saygınlığını kaybetmiş hilafet makamının zorla varlığını sürdürme çabalarına destek sağlamaya çalışan milli şuur, milli terbiye ve özgür düşünce yoksunu insanlarla, üzerinde yaşadığı vatanının işgalden kurtarılması sürecinde malıyla katkı sağlamayı bile tahammül edemeyip İstanbul'a sığınanların iase ve ibatesinin yine milletin parasıyla sağlanması Kuvâ-yı Milliye ve Milli Mücadele hareketinin haklılığını, zorunluluğunu göstermiştir. Anadolu'da çıkardıkları iç savaşın Milli Mücadele'nin insani ve ekonomik bedelini ne kadar arttırdığını da hesap edemeyen kaçaklar, vatanın kurtarılmasından sonra da geri dönerek özgürlük ve bağımsızlığı için hiçbir bedel ödemedikleri, kuruluşunda emekleri olmayan bağımsız devlet ve vatanlarında yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Tahtını ve saltanatını kaybetmeme uğruna emperyalist güçlerin belirlediği yaklaşık yüz elli bin kilometrekarelik bir bölgede kapitülasyonlarla, Anadolu'da yeni oluşacak Ermeni ve Rum komşularıyla oturmaya rıza gösteren İstanbul yönetiminin, yine milletin hazinesinden kaçaklara ayni ve nakdi yardım sağlaması gelecek kuşakların haklarını düşman işbirlikçilerine tahsis etmesinden başka bir şekilde açıklanamamaktadır. Her türlü ihanete, engellemelere, siyasi rüşvete rağmen Kuvâ-yı Milliye hareketi ve Milli Mücadele başarılı olmuş, canı, malı ve kanıyla bu sürece katkıda bulunmuş olan herkes özgür ve tam bağımsız yeni vatanında onurla yaşamayı hak etmiştir. Bu sürece katkıda bulunurken hukukun dışına çıkanlar İsmet İnönü'nün 26 Eylül 1920 tarihinde ifade ettiği gibi cezalandırılmış, zarar verdikleri kimselerin zararları da tazmin edilmeye çalışılmıştır (Selek 1968: 124).

Ülkenin düşman işgalinden kurtarılıp, millet egemenliğine dayalı olarak Anadolu'da tam bağımsız, bağlantısız olarak kurulmuş yeni Türk devletinde yaşamaya devam eden kaçakların pişmanlık duyup duymadıkları, vicdani hesaplaşma yapıp yapmadıkları ise ayrı bir araştırmanın konusunu oluşturacaktır. Binlerce şehidin kanı, milyonlarca vatanseverin malı, canı, emeği, inancı ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti sonsuza kadar yaşamayı hak etmektedir.

Summary

After the Armistice of Mondros, the militia organization Kuvâ-yı Milliye was formed by the armed people's forces with the aim of resisting after the invasion of Anatolia. The main reason why those who were against the War of Independence left their own homelands and fled to Istanbul was their being forced to give money for the needs of the volunteers, zeibeks, efes, adventurers, members of committees, demobilized officers of the Ottoman troops constituting Kuvâ-yı Milliye, formed to resist against the invasion of Greek troops progressing

towards the inner parts of Anatolia. Hundreds of Anatolian people including religious men, kadis (Muslim judges), tradesmen etc. involved in activities against Kuvâ-yı Milliye by means of provoking people to revolt against Kuvâ-yı Milliye, armed actions, propagandas, publications and press in response to the fatwa issued by Shaykh al-Islam with the will of Sultan, who considered Kuvâ-yı Milliye as a resurrection against him and thus wanting to punish revolutionaries, migrated from Anatolian cities to Istanbul as they were punished or threatened by Kuvâ-yı Milliye or thought that they would be punished by them.

The reason for the escape of some of the refugees taking shelter in the capital city Istanbul was their armed resistance and insurrections against Kuvâ-yı Milliye. Armed resistance and insurrections are concentrated in the Marmara Region and other cities where fatwa and state authority were influential. After the resistance and insurrections were suppressed by the forces of Kuvâ-yı Milliye, the leaders who were chased took refuge in the capital for fear of being punished.

These enemies of Kuvâ-yı Milliye believing that the only way of salvation is the sultanate that was politically collapsed and the continuation of caliphate that had lost its power and influence on the Islamic world and the policies they proposed rather than national will and sovereignty requested financial assistance and shelter from the Istanbul government. After the necessary investigations had been done by the Commissariat of the Board of Review, they were provided with daily or monthly financial helps under the name of Masârif-i Gayri Melhûze and a monthly salary was paid to those who had some properties in their hometowns as debt. The requests of household and capital demanders on the grounds that their houses and businesses were looted were generally not accepted.

In the investigation of the claimants, first of all, the accuracy of the allegations of grievances declared in their petitions was investigated and it was decided whether they would receive assistance after the evaluation of the information obtained from the Hürriyet and Entente Party branches in the Anatolian cities with the intelligence organization. The government decided to return the asylum seekers to the regions they came from when the in-kind and cash aid began to put a heavy burden on the treasury.

The Police Department was interested in the food and housing problems of the National Struggle fugitives, who were placed in the madrasas, inns, hotels, clubs, coffeehouses, pavilions and some clubs in Istanbul and transportation fees of those wanting to go back to their hometowns were also paid. Some of the fugitives had to return to their country early after their assistance was cut off by the government and some continued their lives.

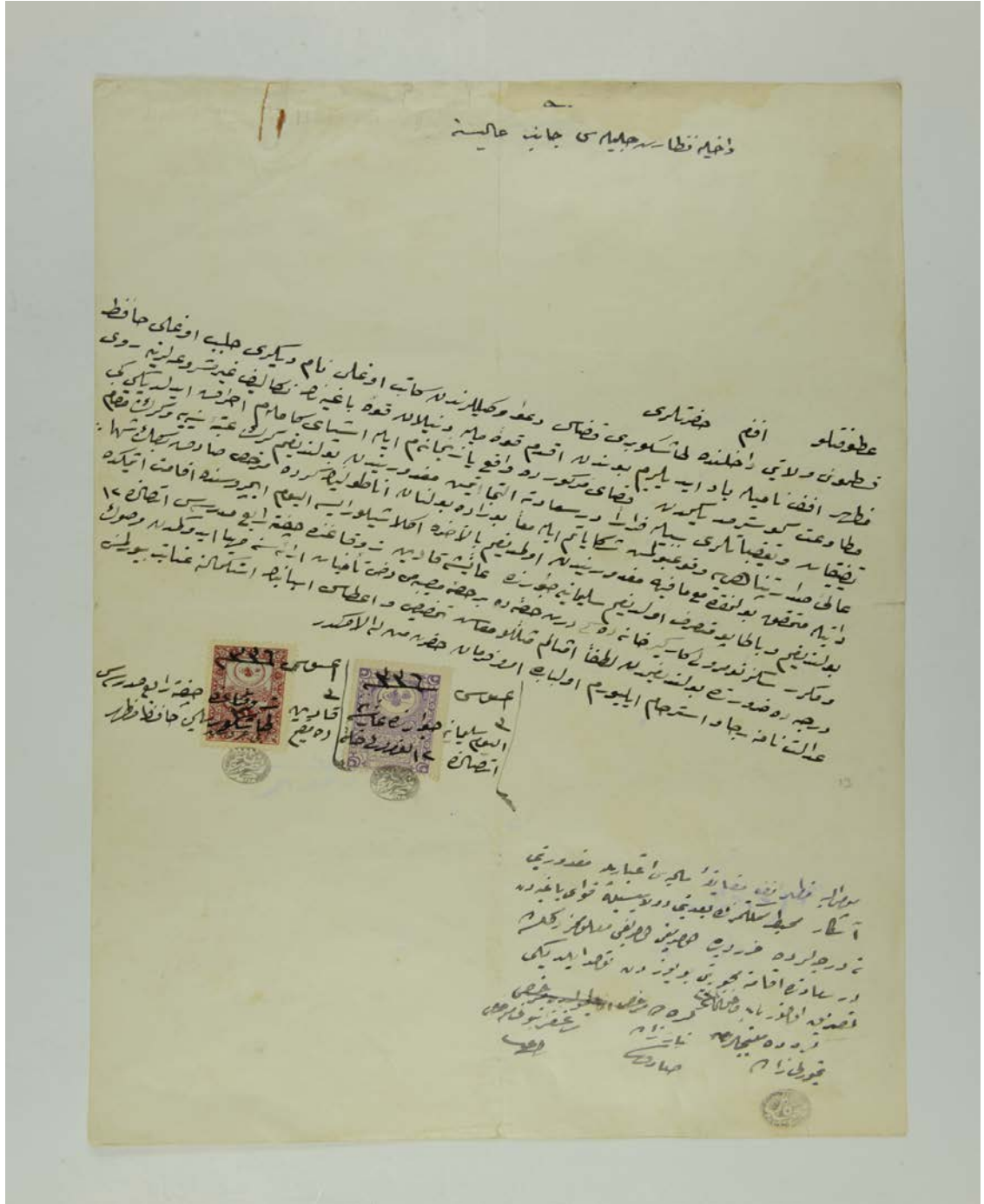
KAYNAKÇA**a. Arşivler**

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA), Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti, (DH.KMS)
BOA, DH. KMS, Dos.59, no.1, Lef.1, 7, 11, 14, 17.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.4.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.6.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.13, Lef. 1, 5, 7, 9,11, 13, 15, 17, 19, 27, 29, 33, 35, 37, 42.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.24.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.31.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.36, Lef. 2.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.37, Lef. 3, 9, 11, 17, 21, 22, 23, 27, 29, 35.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.49.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.50, Lef. 3, 16.
BOA, DH.KMS, Dos.59, no.56, Lef.4, 5, 10, 13, 14, 17, 25, 36.
BOA, DH.KMS, Dos.59-2, no.6.
BOA, DH.KMS, Dos.59-2, no.11.

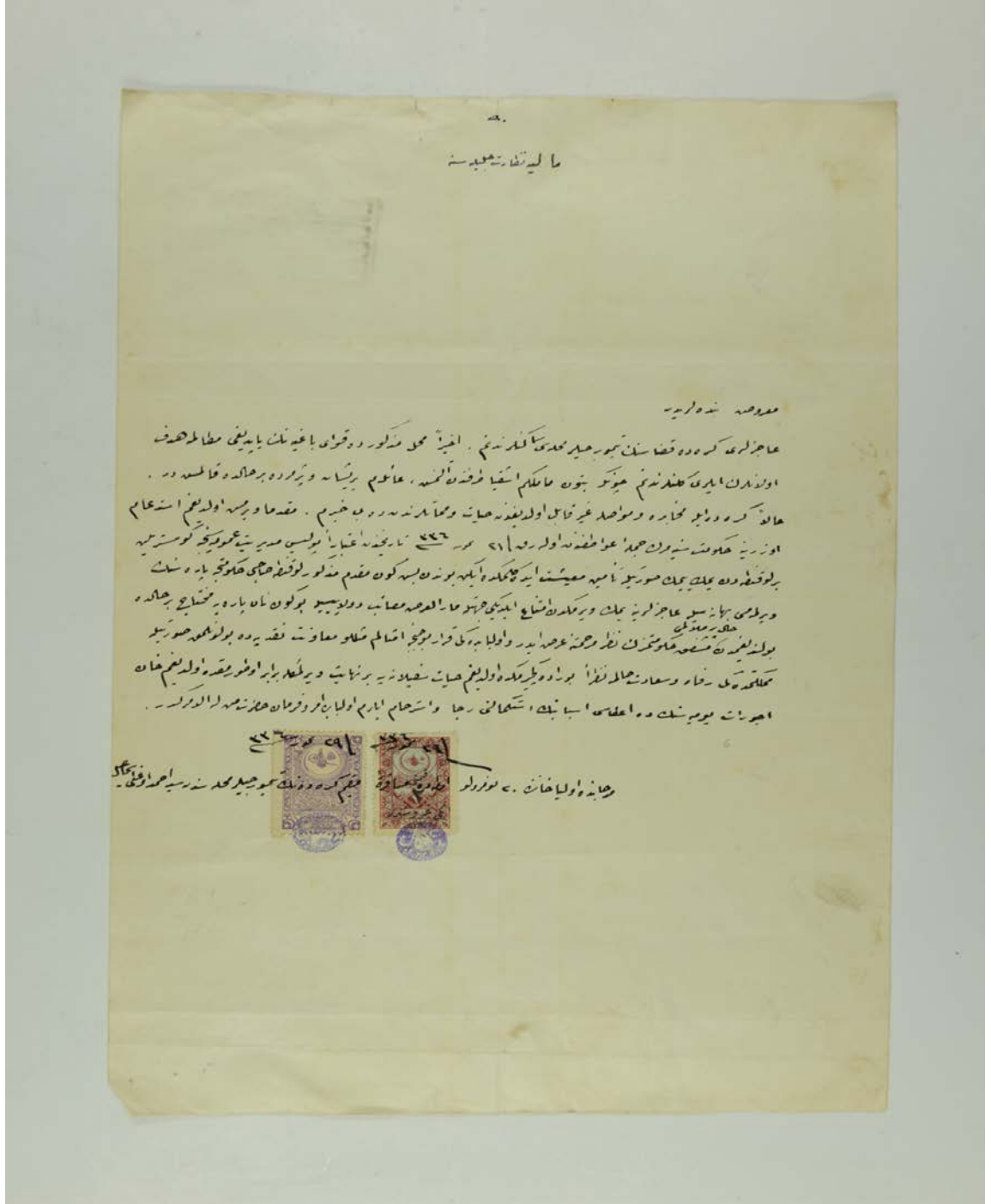
b. Kitaplar

- Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
AVCIOĞLU, Doğan (1974), *Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e*, C. III, İstanbul.
AYBARS, Ergün (1995), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara.
BAYAR, Celal (1969), *Ben de Yazdım*, C. VII, İstanbul.
BIYIKLIOĞLU, Tefik (1959), *Atatürk Anadolu'da*, Ankara.
MERAY, Seha L.ve Osman Olcay (1977), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, ilgili Belgeler)*, Ankara.
ÖZEL, Sabahattin (1987), *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele 1919-1922*, İstanbul.
SELEK, Sabahattin (1968), *Anadolu İhtilali*, İstanbul.
SOFUOĞLU, Adnan (1994), *Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Ankara.
ŞAPOLYO, Enver Behnan (1957), *Kuvâ-yı Milliye Tarihi*, Ankara.
ŞEHİDOĞLU, Süreyya (1970), *Milli Mücadele'de Adapazarı-Bolu Düzce-Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları* Ankara.
Takvim-i Vekâyi 11 Nisan 1920, no. 3824.
TEMEL, Mehmet (1998), *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
Yakın Tarihimiz, C.III "Rauf Orbay'ın Hatıraları".

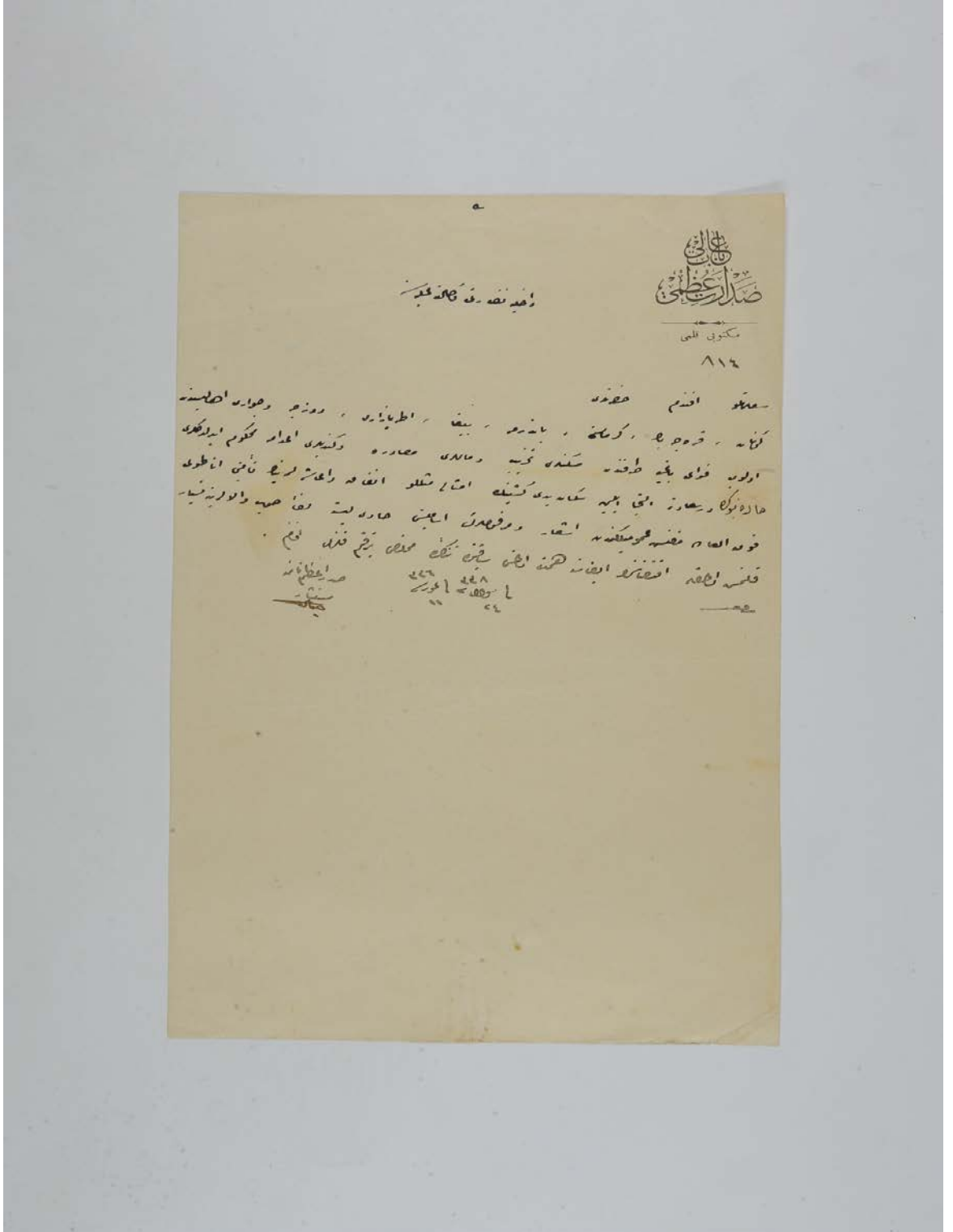
EKLER

Ek.1. Kuvâ-yı Milliye'nin isteklerine boyun eğmediğinden yazıhane ve tüm eşyalarının Kuvâ-yı Milliyeciler tarafından yakıldığı ve kendisinin de takip edildiği gerekçesiyle Dersaadet'e sığınan Kastamonu Taşköprü'den dava vekili Hafız Mazhar Efendi'nin yardım isteğini içeren 3 Ağustos 1920 tarihli dilekçesi. BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.15.

Ek.2. Kuvâ-yı Milliye'nin zulmüne maruz kaldığı gerekçesiyle sığındığı Dersaadet'te Polis Müdürlüğü tarafından kendisine tahsis edilen lokantadan, yemek bedellerinin hükümet tarafından ödenmemeye başlanması üzerine yemek verilmeyen Geredeli Seyyid Ahmet Oğlu İsmail'in nakdi yardım isteğine ilişkin 29 Temmuz 1920 tarihli dilekçesi. BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.13, Lef.29.

Ek.3. Gönen, Karacabey, Kirmastı, Bandırma, Biga, Adapazarı, Düzce civarı halkından olup Kuvâ-yı Milliye tarafından meskenleri tahrip, malları müsadere, kendileri de idama mahkûm edildikleri için Dersaadet'e sığınan 87 kişinin infak ve iaşelerinin sağlanmasına ilişkin Sadare't'ten 11 Temmuz 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tezkere. BOA, *DH.KMS*, Dos.59, no.37, Lef.9.